ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2016:24
ARKEOLOGISK KONTROLL

Munsö kyrka, förbättrad takavvattning

Munsö kyrka, Munsö socken, Ekerö kommun, Uppland

Tomas Ekman

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2016:24
ARKEOLOGISK KONTROLL

Munsö kyrka, förbättrad takavvattning

Munsö kyrka, Munsö socken, Ekerö kommun, Uppland

Tomas Ekman

Lst dnr 43112-37429-2105

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2016 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2016:24
Författare Tomas Ekman
Grafisk form Nina Balknäs@Högtorps Diverse
Omslagsfoto Vintermorgon vid Munsö kyrka.
Foto taget av Arkeologgruppen AB.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_160001

Innehållsförteckning

Sammanfattning 5
Inledning 5
Bakgrund och kulturmiljö 5
Syfte 8
Metod och genomförande 8
Resultat 11
Tolkning och utvärdering 11
Referenser 12
Tekniska och administrativa uppgifter 13
Bilagor 14

Bilaga 1. Schakttabell

Figur 1. Karta över trakten kring Munsö med den aktuella undersökningsplatsen markerad med en svart ring.

Sammanfattning

Arkeologgruppen genomförde under december 2015 och januari 2016 en arkeologisk kontroll vid Munsö kyrka, Munsö socken, Ekerö kommun, Uppland. Kontrollen föranleddes av åtgärder för förbättrad takavvattning av kyrkobyggnaden. Dessa inbegrep markingrepp i form av sex schakt, 8,5–19 meter långa, 0,5–0,6 meter breda och 0,5–1 meter djupa. Schakten uppvisade flera generationer av tidigare markingrepp men inga orörda, endast omrörda lager.

Inledning

Med anledning av att Ekerö kyrkliga samfällighet planerade dräneringsarbeten för att förbättra takavvattningen vid Munsö kyrka genomförde Arkeologgruppen AB en arkeologisk kontroll under december 2015 och januari 2016. Beställare var Länsstyrelsen i Stockholms län som även bekostade arbetet.

Bakgrund och kulturmiljö

Munsö kyrka byggdes under senare delen av 1100-talet. Kyrkan är en av tre rundkyrkor i Mälardalen och en av sammanlagt tretton kända inom landet. Den uppfördes på mark som tillhörde ärkebiskopsämbetet i Uppsala. Kyrkplatsen omges av flera gravfält med trolig datering främst till yngre järnåldern.

Rundkyrkan har bevarat huvuddragen av sin ovanliga utformning. Under århundradenas gång har nya delar adderats till den ursprungliga, men utan att större ingrepp gjorts. En sakristia lades till i nordväst under 1300-talet, ett vapenhus tillkom i söder under 1400-talet, ett gravkor för familjen Bergenfeldt (senare för familjen Giertta) byggdes i sydöst under 1600-talet.

Vid en större reparation i början av 1700-talet tillkom orgelkoret i väster, som även hade som uppgift att stadga upp den västra väggen. Då fick också tornet sin nuvarande utformning. Ytterligare en reparation utfördes 1719. Då gjordes den mest omfattande förändringen. Det gamla cirkelformade koret från originalkyrkan revs och ersattes av ett större hexagonalt kor. Rester av det gamla koret skymtas genom ojämnheter i övergången mellan sakristian och det nuvarande koret (Tuulse 1954:61).

Omfattningen på den medeltida kyrkogården är inte känd men en geometrisk karta från år 1630 visar en, visserligen schablonartad, utsträckning som stämmer relativt bra med den äldre delen av kyrkogården som ligger närmast omkring kyrkobyggnaden. Denna kyrkogård genomgick en större omstrukturering och nydaning åren 1821–25 då den bland annat "jämnades och planerades" (Tuulse 1954:59). Kyrkogården utvidgades sedan mot söder under 1950-talet, där även en minneslund tillkom under 1990-talet.

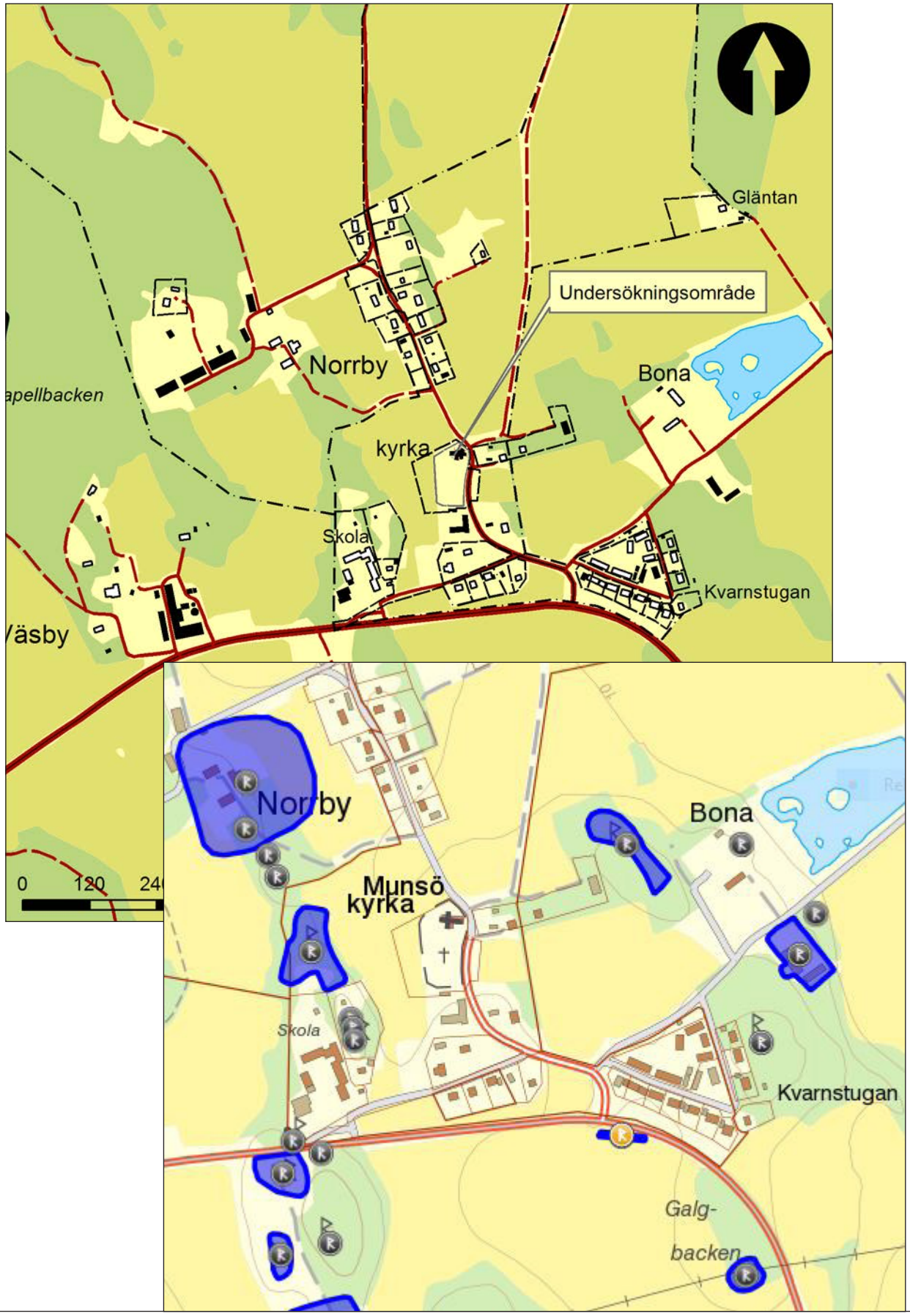

6 *Figur 2a) Utdrag ur Fastighetskartan med det aktuella området markerat.*
Figur 2b) Utdrag ur Fornsök över det aktuella området med fornlämningar markerade i blått.

Figur 3. Rundkyrkan i morgonstund. Foto taget av Arkeologgruppen AB.

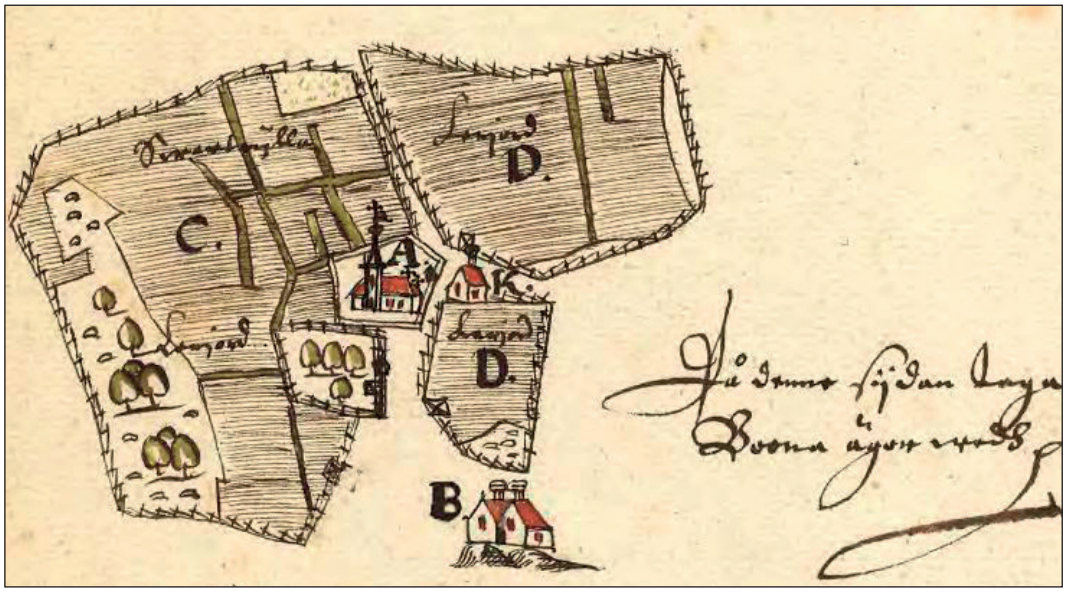

Figur 4. Geometrisk karta från år 1630 där kyrkan och kyrkogården återfinns vid "A".

Syfte

Syftet var att enligt Länsstyrelsens beställning kontrollera om tidigare icke kända fornlämningar berördes av det planerade arbetet.

Metod och genomförande

Den arkeologiska kontrollen utfördes i nära samarbete med entreprenören. Schaktningen skedde under arkeologisk kontroll utom på några kortare sträckor av tydlig utfyllnadskaraktär. Arbetet utfördes under månaderna december och januari och delar av perioden rådde regelrätta vinterförhållanden. Detta innebar att marken måste tinas med hjälp av elmattor och att endast kortare sträckor, cirka 3–4 meter, kunde grävas innan nästa upptining skedde.

Uppgiften innebar att gräva sex schakt fördelade kring kyrkobyggnadens ytterväggar. I dessa lades plaströr som förband stuprören med kassetter av plast som grävdes ned på 8–10 meters avstånd från väggarna. Arrangemanget ska förhindra att vatten rinner från taken längs kyrkväggen och att vatten blir stående intill väggarna.

Schakten var 8,5–19 meter långa, 0,5–0,6 meter breda och 0,5–1 meter djupa. För rören grävdes i allmänhet till ett djup av cirka 0,5 meter, för kassetterna 0,8–0,9 meter.

Figur 5. Elmattor på plats. Foto av Arkeologgruppen AB.

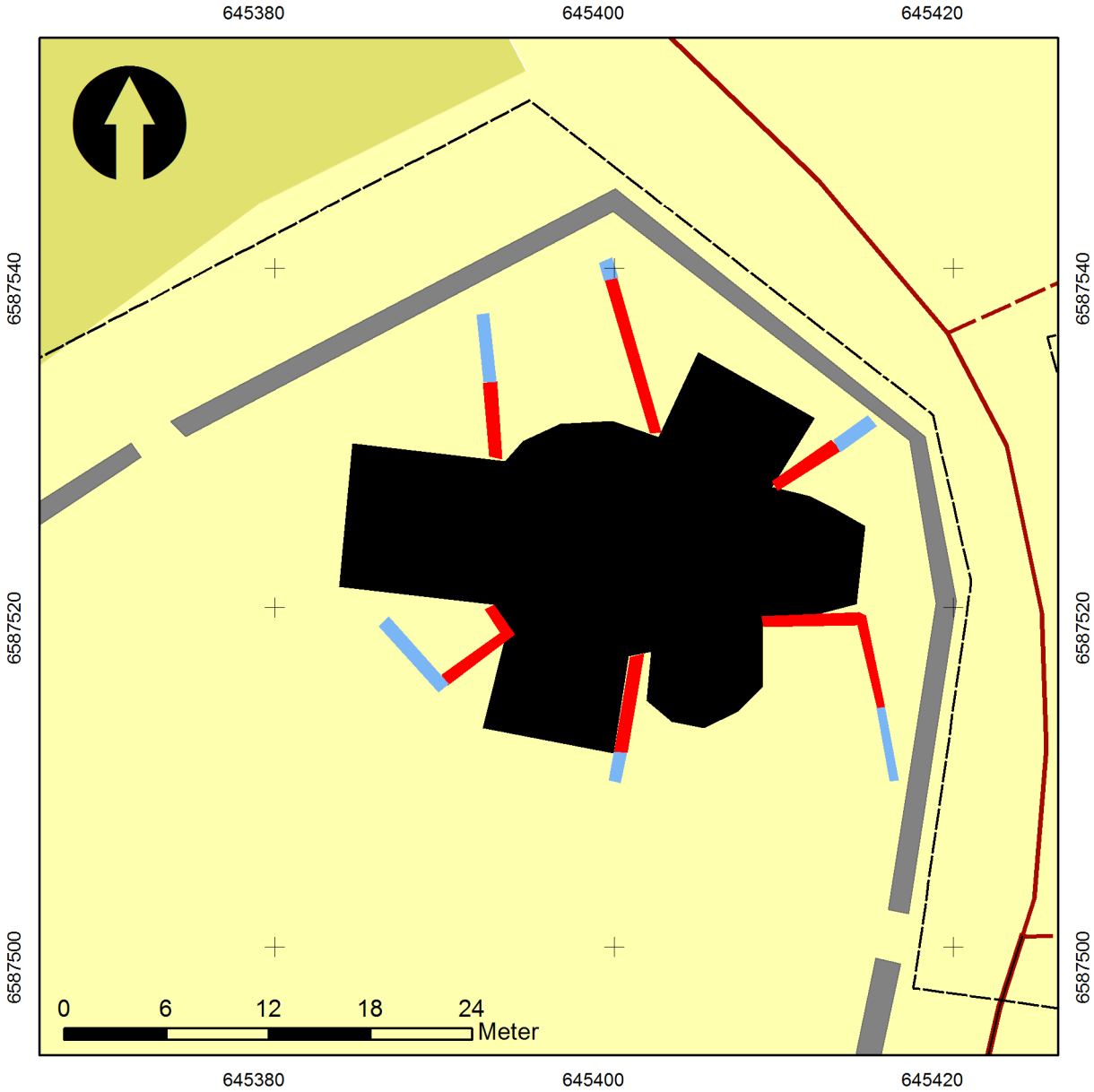

Figur 6. Plan som visar schaktens placering kring kyrkobyggnaden. Blå färg markerar kassetternas läge, där schakten är djupare. Skala 1:400.

Figur 7. Rör och kassett på plats i schakt 1. Foto av Arkeologgruppen AB.

Resultat

Schakten gav en provkarta på tidigare arbetsprojekt inom kyrkans närområde. Fyllningen i schakten bestod av omrörda massor med inslag av tegelkross, kalkbruk, en del metallskrot samt, i liten omfattning, ben från förstörda gravar. På flera platser noterades utfyllnader av större, upp till meterstora stenar. Äldre kabel- och rörschakt förekom också i flera av schakten. Ingenstans återfanns orörda gravar, inte heller spår av byggnadsverksamhet eller annan aktivitet, som inte berörts av markarbeten eller andra ingrepp.

Tolkning och utvärdering

Kring en medeltida kyrka av Munsös karaktär kunde lämningar av äldre faser och äldre gravar förväntas. Att så inte blev fallet beror sannolikt på den större omdaningen av kyrkogården som gjordes på 1820-talet. De förefaller som om den ursprungliga topografin varit ojämn och backig. Den har då, framförallt i norr och öster, jämnats till, sänkts på några platser och fyllts ut på andra, delvis med äldre massor, delvis med utfyllnadsmaterial. Befintliga gravar finns idag endast sydöst om kyrkan samt en enstaka gravhäll i sydväst. I vilken mån gravar funnits inom övriga delar av den äldre kyrkogården går inte att avgöra i dag, men erfarenhetsmässigt brukar området närmast kyrkobyggnaden vara välfyllt av gravar. Det går dock inte att hävda generellt att det nu berörda området saknar äldre inslag. Dels upptogs endast sex schakt, dels kan äldre lämningar finnas på större djup, under påförda massor, eftersom det nu beskrivna projektet endast berörde djup ned till maximalt 1 meter.

Enligt Länsstyrelsens instruktioner var avsikten med uppdraget att kontrollera om tidigare icke kända fornlämningar berördes av arbetena. Kontrollen kunde säkerställa att inga fornlämningar berördes och därmed kan uppdraget anses som utfört enligt instruktionerna.

Referenser

Tryckta källor

Tuulse, A. 1954. *Sveriges kyrkor.* Band VI, häfte 1, Färentuna härad, västra delen.

Kartor och arkivmaterial

LANTMÄTERISTYRELSENS ARKIV

A64-9:a1:28 Geometrisk avmätning, Munsö socken, Prästgården nr 1, 1630

Tekniska och administrativa uppgifter

Landskap	Uppland
Län	Stockholm
Kommun	Ekerö
Socken	Munsö
Fastighet	Munsö kyrka
Fornlämningsnummer	—

Projektledning	Tomas Ekman
Personal	Tomas Ekman

Undersökningstid	2015-12-16 till 2016-01-29
Exploateringsyta	—
Undersökt yta	60 löpmeter
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Länsstyrelsens diarienummer
43112-37429-2015

Arkeologgruppens projektnummer
2015_77

Arkiv
Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv
Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd
Inga fynd omhändertogs.

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Nr	Längd/m	Bredd /m	Djup/m	Innehåll
1	8,5	0,6	0,4-0,8	Singel närmast väggen, därefter uppfyllt med lera under matjord, mot botten i N sand. Inslag av tegel, kalkbruk, enstaka ben och spikar
2	9,0	0,5-0,6	0,5-0,8	Omrörda massor med flera större stenar, därunder grusblandad silt. Inslag av tegel, kalkbruk samt enstaka ben
3	6,5	0,4-0,6	0,5-0,8	Äldre schakt till 4,5 m, därefter "gruskista" för dränering. Mot N större sten sannolikt från planeringsarbeten. Även tegelkross och kalkbruk
4	16.0	0,4-0,7	0,5-0,9	6 m längs korväggen, uppfyllt med sten och singel. Uppfyllt även i övrigt, med stenar 0,2-0,5 m stora, även ett block 0,6-1,2 m samt en förmultnad stubbe. Fyllning i övrigt lera och silt.
5	7,5	0,4-0,6	0,5-0,8	Omrörda massor, huvudsakligen siltig lera med stort inslag av tegelkross och kalkbruk. Enstaka benfragment och spikar.
6	12,5	0,4-0,6	0,5-0,8	Fyllning av lerig silt, mot botten ökat inslag av grus. Tegelkross och kalkbruk genomgående. Enstaka benfragment och spikar, varav en del från spikning av takspån.